

**Bureauonderzoek en inventariserend
veldonderzoek – verkennende fase**

**Dunningen , De Wijk,
gemeente De Wolden
(Dr.)**

januari, 2017
Versie 2.0 (concept)

In opdracht van:
BJZ.nu
Twentepoort Oost 16A
7609 RG Almelo

Colofon

Laagland Archeologie Rapport 45

Bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek – verkennende fase
Dunningen te De Wijk, gemeente De Wolden (Dr.) .

Auteur: E.W. Brouwer

In opdracht van: BJZ.nu

Foto's en tekeningen: Laagland Archeologie

Status rapport: concept 2.0

Controle: J.A.M. Oude Rengerink

Autorisatie: J.A.M. Oude Rengerink

ISSN 2468-4759

Laagland Archeologie V.O.F
Ruysdaelbaan 106
5613 DL Eindhoven

Tel 040-426796

E-mail: info@laaglandarcheologie.nl
KvK-Nummer: 60294418

© Laagland Archeologie V.O.F, Eindhoven, 15 december 2016

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers. Laagland Archeologie V.O.F. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek – verkennende fase Dunningen te De Wijk, gemeente De
Wolden (Dr.)

Samenvatting	6
1 Inleiding	8
1.1 Aanleiding onderzoek	8
1.2 Afbakening plan- en onderzoeksgebied	8
1.3 Administratieve gegevens	10
1.4 Huidige situatie en toekomstig gebruik	10
1.5 Onderzoeksdoel	11
2 Inventarisatie	13
2.1 Inleiding	13
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	13
2.3 Archeologie	16
2.3.1 Bekende archeologische waarden	16
2.3.2 gemeentelijke verwachtingskaart	16
2.3.3 Eerder archeologisch onderzoek	16
2.4 Historie	18
3 Conclusie	22
4 Verwachtingsmodel	24
5 Veldonderzoek	26
5.1 Beschrijving onderzoeksmethodiek	26
5.2 resultaten; lithologie, lithogenese en bodemontwikkeling	26
5.3 Resultaten archeologie	28
6 Conclusie	29
7 Selectieadvies	30
literatuur	31
BIJLAGE 1 AMZ-cyclus	32
BIJLAGE 2 Archeologische perioden	34
BIJLAGE 3 Geomorfologische kaart	36
BIJLAGE 4 Actueel Hoogtebestand Nederland	37
BIJLAGE 5 Bodemkaart	38
BIJLAGE 6 gemeentelijke landschapsverwachtingskaart	39
BIJLAGE 7 Boorpunten raaioprofiel	40
BIJLAGE 8 Waarnemingen, AMK-terreinen en onderzoeksmeldingen	41
BIJLAGE 9 Onderzoeksmeldingen	42
BIJLAGE 10 Boorpuntenkaart veldonderzoek	43
BIJLAGE 11 Boorstaten veldonderzoek	44

Bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek – verkennende fase Dunningen te De Wijk, gemeente De
Wolden (Dr.)

Samenvatting

Laagland Archeologie heeft in december 2016 een bureauonderzoek uitgevoerd in een terrein in De Wijk (gemeente De Wolden, Dr.). Het onderzoek vond plaats in verband met de ruimtelijke procedure vanwege het voornemen op het terrein een uitbreiding van de wijk Dunningen te bouwen. Het bureauonderzoek had tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen. Op grond van het onderzoek diende een advies te worden opgesteld voor eventueel aanvullend onderzoek danwel het terrein ten aanzien van het omgevingsaspect archeologie vrij te kunnen geven. De resultaten van het bureauonderzoek zijn getoetst door middel van een inventariserend veldonderzoek – verkennende fase.

Het plangebied ligt in een zone met dekzandwelingen. Bodemkundig ligt het gebied grotendeels in een zone met enkeerdgronden. In het zuiden grenst het gebied aan zwakmatig lemige gooreerdgronden en het meest noordelijke deel ligt in een zone met sterk lemige veldpodzolen.

In het grootste deel van het plangebied bestaat de top waarschijnlijk uit een (postmiddeleeuws) plaggendek met een dikte van ongeveer 50-80 cm. Mogelijk zijn er minimaal twee verschillende fasen in het dek waar te nemen. Onder het plaggendek bevindt zich een laag van ongeveer 10-20 cm dik. Dit betreft een menglaag, feitelijk een ontginningslaag. Onder de cultuurlagen zijn resten van bodemvorming (minimaal een Ben BC-horizont) te verwachten, al zal in veel gevallen het cultuurdek direct op een Chorizont rusten. De C-horizont kan in de meeste gevallen binnen 100 cm –mv verwacht worden.

In het plangebied zijn geen waarnemingen geregistreerd. Enkele tientallen meters ten westen van het plangebied zijn tijdens gravend onderzoek resten uit de nieuwe tijd aangetroffen (waarneming 436291). Het betreft voornamelijk aardewerk en de bodem van een waterput.

In historische tijden (in ieder geval vanaf circa 1832) is het terrein steeds in gebruik geweest als bouwland. Het aanvankelijke akkercomplex is echter sindsdien wel in omvang afgenomen ten gunste van grasland en boomaanplant. Vermoedelijk hangt dit samen met lage akkeropbrengsten in het verleden, waardoor men zich genoodzaakt zag een andere bestemming voor de betreffende percelen te zoeken. Het plangebied is rond 1950 omgevormd tot grasland. Op basis van het bureauonderzoek geldt een hoge verwachting voor resten uit de nieuwe tijd. In het meest zuidelijke deel kunnen resten uit de late middeleeuwen worden verwacht.

De ouderdom van het plaggendek lijkt in de nieuwe tijd te liggen, vermoedelijk vanaf de 17^e eeuw. Onder het plaggendek zijn vermoedelijk sporen van de ontginning te vinden. Het verwachtingsmodel is door het veldonderzoek deels bevestigd. Onder een plaggendek van ongeveer 50 cm dik bevindt zich een ontginningslaag van 10-20 cm dik. In enkele boringen is een BC-horizont aangetroffen, maar in de meeste gevallen rust het ontginningsdek op de C-horizont. Relevante archeologische indicatoren zijn niet

aangetroffen. Onder het plaggende kunnen sporen van de ontginning uit de nieuwe tijd

worden verwacht. Vanuit archeologisch standpunt is de wetenschappelijke waarde van deze sporen gering. Resten uit andere perioden worden niet verwacht (lage verwachting)

Laagland Archeologie adviseert op basis van deze conclusies geen aanvullend archeologisch onderzoek te laten uitvoeren. Ten aanzien van archeologische waarden in het plangebied gelden daarmee geen verdere bezwaren tegen de voorgenomen ontwikkeling.

De implementatie van dit advies is in handen van de gemeente De Wolden, hierin vertegenwoordigd door de heer J. Schat en de archeologisch adviseur van de gemeente, mevr. M. Montforts.

HOOFDSTUK 1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING ONDERZOEK

De aanleiding voor het onderzoek vormt de geplande bouw van de uitbreiding van de wijk Dunningen in De Wijk, gemeente De Wolden. Hiertoe is een bestemmingsplanwijziging vereist. De gemeente De Wolden heeft een eigen archeologiebeleid. Op basis van het bestemmingsplan dient archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden om aan te tonen dat eventueel aanwezige archeologische waarden niet onevenredig worden of kunnen worden geschaad door de geplande bouwactiviteiten.

Het plangebied heeft een omvang van 13000 m². De omvang van de daadwerkelijk geplande verstoring is niet precies bekend: op dit moment zijn twee varianten onder studie. De diepte van de geplande verstoring reikt vermoedelijk overwegend niet dieper dan ongeveer 100 cm –mv. Rioleringsbuizen kunnen dieper aangelegd worden. De omvang van de geplande verstoringen overschrijdt de vrijstellingsgrenzen zoals die in het vigerende gemeentelijk archeologiebeleid zijn aangegeven.

1.2 AFBAKENING PLAN- EN ONDERZOEKSGBIED

Het plangebied betreft de Dunningen in De Wijk, gemeente De Wolden (Dr.), zie onderstaande afbeelding.

Afbeelding 1. Ligging van de plangebieden (rood omlijnd) en onderzoeksgebied (blauwe streepjeslijn).

Voor een beter begrip van de bodemkundige omstandigheden en de archeologie van de planlocatie is een groter gebied bestudeerd. Een zone van 500 m rondom het plangebied

wordt voldoende geacht om de archeologische potentie van het plangebied in kaart te brengen. Deze zone wordt aangeduid als 'onderzoeksgebied'.

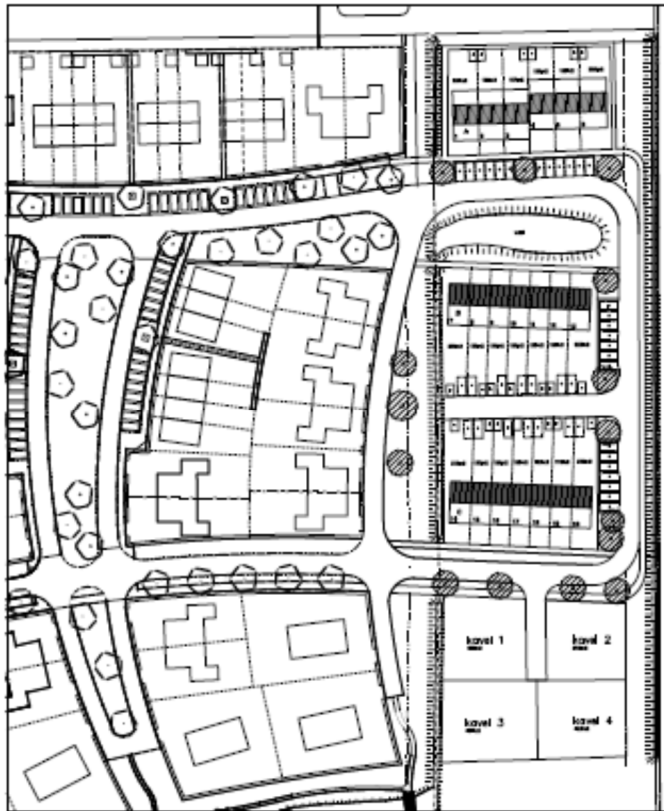
1.3 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

OBJECTGEGEVENS PLANGEBIED		
Projectnaam	Bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek – verkennende fase Dunningen , De Wijk, gemeente De Wolden (Dr.)	
Plaats	De Wijk	
Gemeente	De Wolden	
Provincie	Drenthe	
Kaartblad	22D	
Archeoregio	3, Overijssels-Gelders zandgebied	
Coördinaten hoekpunten	noordwest	216413/520832
	noordoost	216469/520835
	zuidwest	216415/520625
	zuidoost	216470/520623
Gezamenlijk oppervlakte circa	13000 m ² (1,3 ha)	
Omvang bodemverstoring circa	13000 m ²	
Diepte geplande bodemverstoring c	100 cm –mv	
Onderzoeksaanmelding Archis3	4024828100	
Uitvoeringsperiode onderzoek	december 2016	
Beheerder en plaats documentatie	Laagland archeologie VOF, vestiging Ommen.	

Tabel 1. Objectgegevens.

1.4 HUIDIGE SITUATIE EN TOEKOMSTIG GEBRUIK

Het plangebied is momenteel in gebruik als grasland. In de toekomst zijn nieuwe eengezinswoningen voorzien (afbeelding 2. nieuwe situatie.).

Afbeelding 2. Nieuwe situatie.

1.5 ONDERZOEKSDOEL

Het uitgevoerde onderzoek behoort tot de eerste fasen in het huidige archeologische onderzoeksproces (zie bijlage 1). Het bureauonderzoek heeft tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen aan de hand van bestaande bronnen, en te bepalen of en zo ja welke delen van het plangebied in aanmerking komen voor vervolgonderzoek. Het verwachtingsmodel wordt getoetst en zo nodig aangevuld door middel van een verkennend booronderzoek. Op grond van de resultaten van dit onderzoek kan worden beoordeeld of en zo ja, welke vorm van vervolgonderzoek nodig is om de archeologische waarde van het gebied te kunnen vaststellen.

Voor realisering van de doelstelling wordt de volgende vraagstelling gehanteerd:

- *Wat is de fysisch-geografische situatie van het gebied?*
- *Hoe is de bodemopbouw in het plangebied en in welke mate is deze nog intact? Wat is de invloed van de geomorfologische en bodemkundige aspecten van het plangebied op bewoning en gebruik in het verleden?*
- *Welke bekende archeologische waarden (complextype, archeologische periode) bevinden zich in het plan- en onderzoeksgebied?*
- *Wat is bekend over het historisch gebruik van het plangebied in het verleden?*
- *Wat is de specifieke verwachting van het plangebied ten aanzien van archeologische waarden? (complextype, diepteligging, periode en kenmerken)?*

HOOFDSTUK 2 INVENTARISATIE

2.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk worden de relevante landschappelijke ontwikkeling en huidige bodemkundige situatie beschreven. Tevens wordt ingegaan op de bekende archeologische waarden in de omgeving van het plangebied en de historische situatie. Voor wat betreft de in de tekst genoemde archeologische perioden wordt verwezen naar bijlage 2.

2.2 LANDSCHAPPELIJKE ONTWIKKELING

Uit geraadpleegde palaeohistorische kaarten (Vos e.a., 2013) blijkt dat gedurende de laatste ijstijd (het Weichselien, 116.000 – 11.500 voor heden) geen rivierdal door het plangebied heeft gestroomd. In de loop van het Holoceen is het terrein waarschijnlijk niet met veen bedekt geweest, al liep de veengrens vanaf ongeveer 1500 voor Chr. direct langs de zuidelijke grens van het plangebied.

Geomorfologie

Op de geomorfologische kaart (bijlage 3) ligt het plangebied in een vlakte van ten dele verspoelde dekzanden (2M14). Ten noordwesten komt een dekzandrug voor (3K14), waarop De Wijk gedeeltelijk is gebouwd. Ten zuiden van het plangebied komen eveneens dekzandruggen voor, die het beekdal van de Reest flankeren (beekdalbodem met veen, 2R4). Op de meer gedetailleerde landschappelijke verwachtingskaart van de gemeente De Wolden (bijlage 6) ligt het plangebied in een zone met dekzandwelingen, al dan niet met oud bouwlanddek (dwv): vanwege de wat hogere ligging ten opzichte van de omringende dekzandvlakte is deze zone als gebied met dekzandwelingen geïnterpreteerd. Op het AHN (bijlage 3) is de zone met het wat hoger gelegen plaggendek duidelijk te zien.

Bodem

Bodemkundig (bijlage 4) ligt het gebied grotendeels in een zone met enkeerdgronden (zEZ21). In het zuiden grenst het gebied aan zwak-matig lemige gooreerdgronden (pZn21) en het meest noordelijke deel ligt in een zone met sterk lemige veldpodzolen (Hn23).

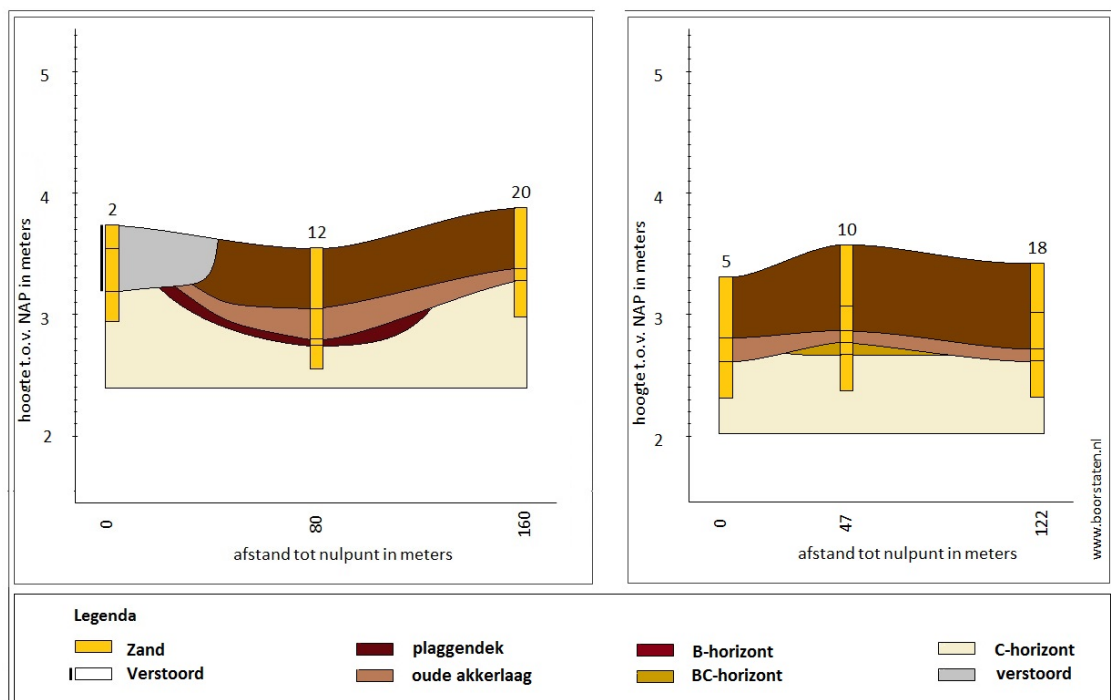
Enkeerdgronden zijn in Drenthe vanaf de 16^e eeuw ontstaan door jarenlange bemesting met plaggen, vermengd met potstalmest. Hierdoor is een meer dan 50 cm dik plaggendek ontstaan. De oudste plaggendekken zijn vaak ontstaan op locaties die al vóór het in zwang komen van plaggenbemesting in gebruik waren als akker. Vaak zijn resten van

oudere bewoning te vinden onder het plaggendek, die bovendien vaak goed beschermd zijn gebleven tegen latere bodemverstoringen.

Gooreerdgronden zijn ontstaan in vochtige, relatief laaggelegen gebieden, op de overgang van veengebieden naar hoger gelegen podzolgronden. De bovengrond is zeer humusrijs en bestaat uit de restanten van oude vegetatie. Veldpodzolgronden komen voor in relatief laaggelegen gronden. Ze zijn ontwikkeld onder vochtige omstandigheden. Voor primitieve landbouwmethoden waren met name de sterk lemige veldpodzolen weinig geschikt: ze zijn moeilijk te bewerken, schraal en met een relatief hoge zuurgraad.

Ten westen van het plangebied heeft eerder archeologisch onderzoek plaatsgevonden, waarbij booronderzoek is uitgevoerd.

In de boringen is op meerdere locaties een plaggendek aangetroffen, waaronder vaak nog een laag is waargenomen die is geïnterpreteerd als oude akkerlaag¹. Soms is ook bodemvorming waargenomen. Onderstaande afbeelding toont een tweetal raai profielen, gebaseerd op de resultaten van het eerder uitgevoerde onderzoek. De betreffende boorpunten zijn afgebeeld in bijlage 7. Het plangebied bevindt zich rechts van de raai profielen.

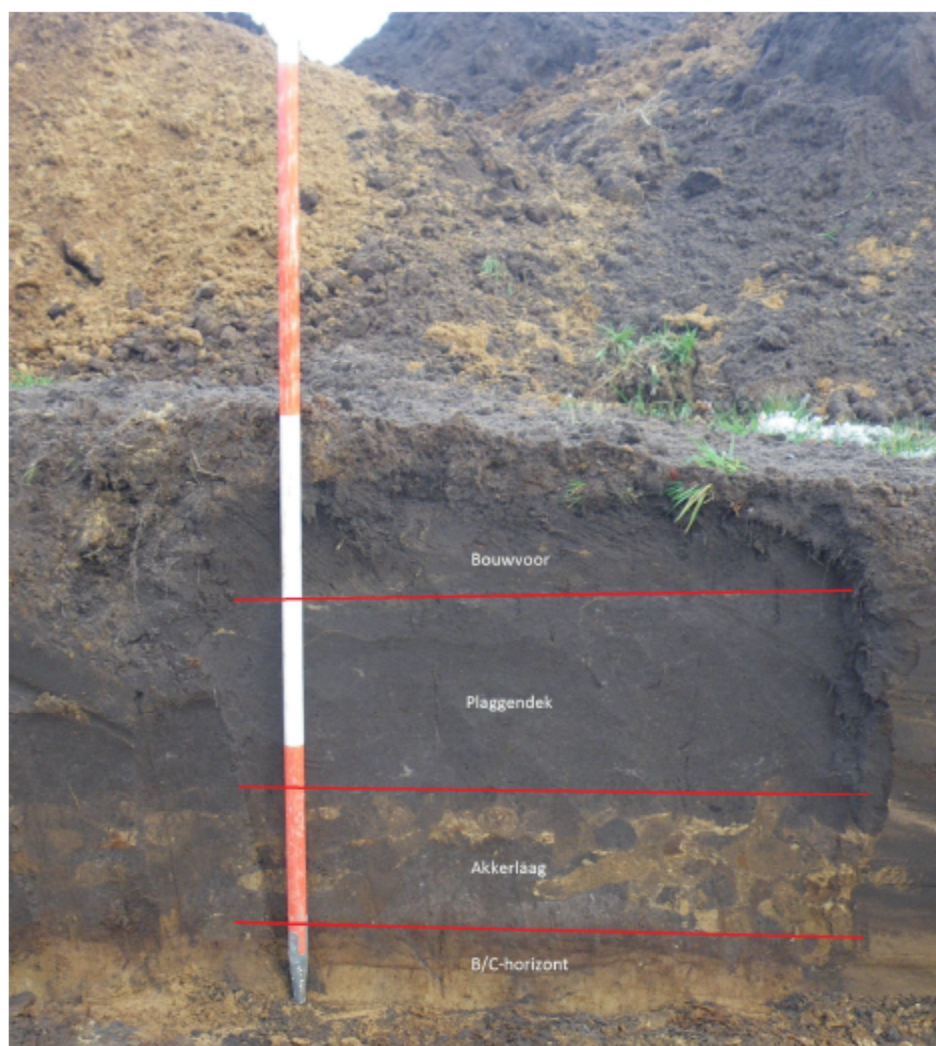
Afbeelding 3. Twee raai profielen op basis van archeologisch booronderzoek in het aangrenzende perceel.

De raai profielen tonen een zwak welvend terrein waarop een plaggendek van ongeveer 70 cm dik is aangelegd. Onder het plaggendek bevindt zich een laag die mogelijk een oude akkerlaag is (Holl, 2012), maar waarschijnlijk is dit een oud oppervlak waarvan af het terrein is ontgonnen kan zijn (Bergsma, 2013). Deze betreffende laag is ongeveer 10-20 cm dik. Meestal ligt deze laag op de C-horizont, maar in twee boringen (12 en 10) is

¹ Holl, 2012

respectievelijk een B-horizont en een BC-horizont geconstateerd. Bovenstaande bodemopbouw is representatief voor het terrein, al zijn er in het onderzochte gebied ook diverse boringen waarin het plaggendek direct op de natuurlijke ondergrond rust. Op basis van de resultaten van een in 2013 uitgevoerd proefsleuvenonderzoek in hetzelfde terrein kan het plaggendek in de 17^e – 18^e eeuw gedateerd worden.² Er is geen overtuigend bewijs gevonden dat het bij de laag onder het plaggendek daadwerkelijk om een akkerlaag gaat, al kan dat niet uitgesloten worden. Een andere optie is dat het om een oud oppervlak gaat waarin landinrichting heeft plaatsgevonden. De laag heeft geen vondstmateriaal opgeleverd en is daardoor niet te dateren.

Onderstaande afbeelding toont een profielopname tijdens het uitgevoerde proefsleuvenonderzoek.

Afbeelding 4. Opname van het oostprofiel in werkput 44. In het profiel is het plaggendek en de (vermoedelijke) oude akkerlaag zichtbaar. De akkerlaag is sterk verrommeld door bioturbatie. Foto: G.M.A. Bergsma.

² Bergsma, 2013: p. 8.

2.3 ARCHEOLOGIE

2.3.1 BEKENDE ARCHEOLOGISCHE WAARDEN

Bijlage 8 toont de locaties van de bekende archeologische waarden en bijlage 9 die van de uitgevoerde archeologische onderzoeken in de omgeving van het plangebied. In het plangebied zijn geen bekende waarden geregistreerd.

Waarneming 436291 bevindt zich binnen het onderzoeksgebied en betreft de vondst van resten uit de nieuwe tijd (voornamelijk aardewerk, diverse grondsporen van ontginning en de bodem van een waterput, zie ook onder 'B' in paragraaf 2.3.3).

Net ten westen van het onderzoeksgebied bevindt zich AMK-terrein 14514 (hoge archeologische waarde). Dit betreft de oude kern van De Wijk, dat in de late middeleeuwen als esgehucht is ontstaan.

2.3.2 GEMEENTELIJKE VERWACHTINGSKAART

Op de gemeentelijke landschapsverwachtingskaart (bijlage 6) ligt het plangebied in een zone met een middelhoge verwachting (dekzandwieling, al dan niet met oud bouwlanddek).

2.3.3 EERDER ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

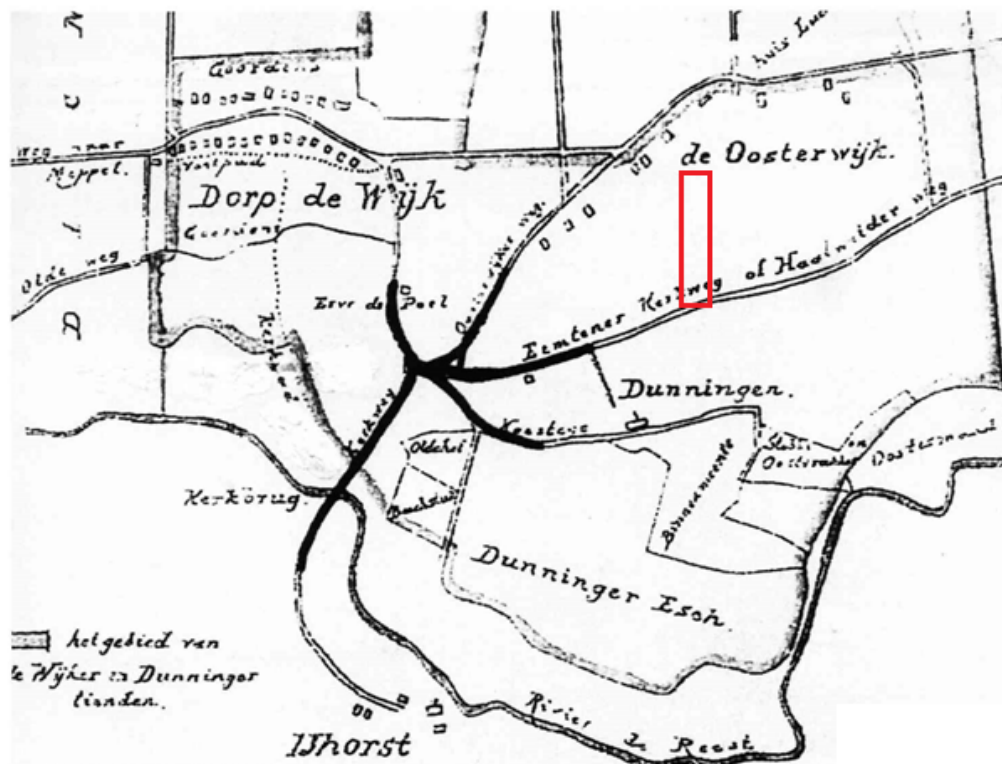
In de omgeving van het plangebied hebben eerder archeologische onderzoeken plaatsgevonden. De onderzochte locaties zijn afgebeeld in bijlage 9. Onderstaande tabel geeft de belangrijkste resultaten/conclusies van de uitgevoerde onderzoeken.

PLANGEBIED / ZAAKNUMMER	TYPE ONDERZOEK / UITVOERDER, JAAR	RESULTATEN / CONCLUSIES
A/2377604100	bureau- en verkennend booronderzoek/ RAAP, 2012	in het grootste deel van het plangebied is een plaggendek aanwezig tot gemiddeld 70 cm –mv. Daaronder bevindt zich een 10-20 cm dikke laag die is geïnterpreteerd als oude akkerlaag. Deze rust meestal direct op de C-horizont, maar in enkele boringen is een B- of BC-horizont aangetroffen. Vervolgonderzoek in de vorm van proefsleuven is geadviseerd (zie onder B)
B/2393748100	proefsleuven/ ARC,2013	Het proefsleuvenonderzoek heeft weinig vondsten opgeleverd. Het materiaal bestaat hoofdzakelijk uit aardewerk uit de nieuwe tijd. Er zijn twee fasen van landgebruik te onderscheiden. De eerste fase betreft de periode voor de 17 ^e eeuw en bestaat uit greppels en sloten die aan een (akker)laag te koppelen zijn. Vermoedelijk hangen de ingravingen samen met het bewerkbaar maken van het gebied en de afwatering van het terrein. De 2 ^e fase vormt het plaggendek, dat hoogstwaarschijnlijk vanaf de 17 ^e eeuw is ontstaan. In het noordwestelijk deel zijn sporen en resten gevonden die samenhangen met een oude boerderijplaats, waaronder de resten van een waterput. De mobilia bestaan hoofdzakelijk uit baksteenpuin en gebruiksaardewerk uit de 18 ^e – 19 ^e eeuw. De bodem is hier sterk gewoeld en een plaatsbepaling van de boerderij bleek niet mogelijk.
C/2201088100	bureau- en verkennend booronderzoek/De Steekproef, 2008	In een klein deel van het onderzoeksgebied is het restant van een podzolbodem aangetroffen (BC-horizont). Het resterende deel is zonder podzol. Archeologische indicatoren zijn niet aangetroffen. De aanbeveling luidt het terrein vrij te geven van archeologisch vervolgonderzoek
D/2216332100	bureau- en verkennend booronderzoek/Gron tmij, 2008	Op basis van het bureauonderzoek wordt in het plangebied een dekzandrug verwacht. Hierop kunnen resten vanaf het paleolithicum tot en met de middeleeuwen worden aangetroffen. Het veldonderzoek toont aan dat in de meeste boringen het bodemprofiel tot 1 m of meer verstoord is (tot in de C-horizont). In één boring is een dunne B-horizont gezien. Gezien de omvangrijke bodemverstoring wordt de kans op archeologische resten klein geacht en wordt geen vervolgonderzoek aanbevolen.

Afbeelding 5. Onderzoeksmeldingen in het onderzoeksgebied.

2.4 HISTORIE

De vroegst bekende bewoning kan in 1176 gedateerd worden, toen Bisschop Godvried van Utrecht de grove en smalle tienden van vijf huizen aan de Reest aan het klooster van Ruinen schonk. Andere oude bronnen vermelden De Wijk in 1383 (*Van der Wijc*), 1409 (*die Wijc*) en 1437 (*in der Wijck*).³ De benaming houdt waarschijnlijk verband met de turfwinning in dit gebied (wijk = vaart). De Wijk is langs de Dorpsstraat ontstaan als een ontginningsdorp. Mede door de vestiging in 1325 van het benedictijner dubbelklooster Dickninge (gesloopt in 1796) en de gunstige ligging ontwikkelde het buurschap zich tot een grotere nederzetting.

Plattegrondtekening uit ± 1750 van het knooppunt van wegen naar de kerk in IJhorst.

Afbeelding 6. Stratenplan De Wijk omstreeks 1750. De locatie van het plangebied (bij benadering) is rood omlijnd. Bron: webringreestdal.nl

De verkaveling wordt begrensd door de Dorpsstraat in het noorden en de Haalweidigerweg (of Eemtener Kerkweg) in het zuiden. De Haalweidigerweg – tot op heden een zandpad – werd vroeger ook wel Doodijk genoemd. Langs deze weg werden de overledenen uit de buurschappen De Stapel, De Eemten, De Haalweide en Den Hof vervoerd naar de kerk in IJhorst, lange tijd de enige kerk in de omgeving. De voorganger van de huidige kerk (gebouwd in 1823) werd al in 1292 genoemd. Zowel de trajecten van

³ bron: geheugenvandrenthe.nl

de Dorpsstraat als de Haalweidigerweg zijn daarmee mogelijk terug te voeren tot de late middeleeuwen.

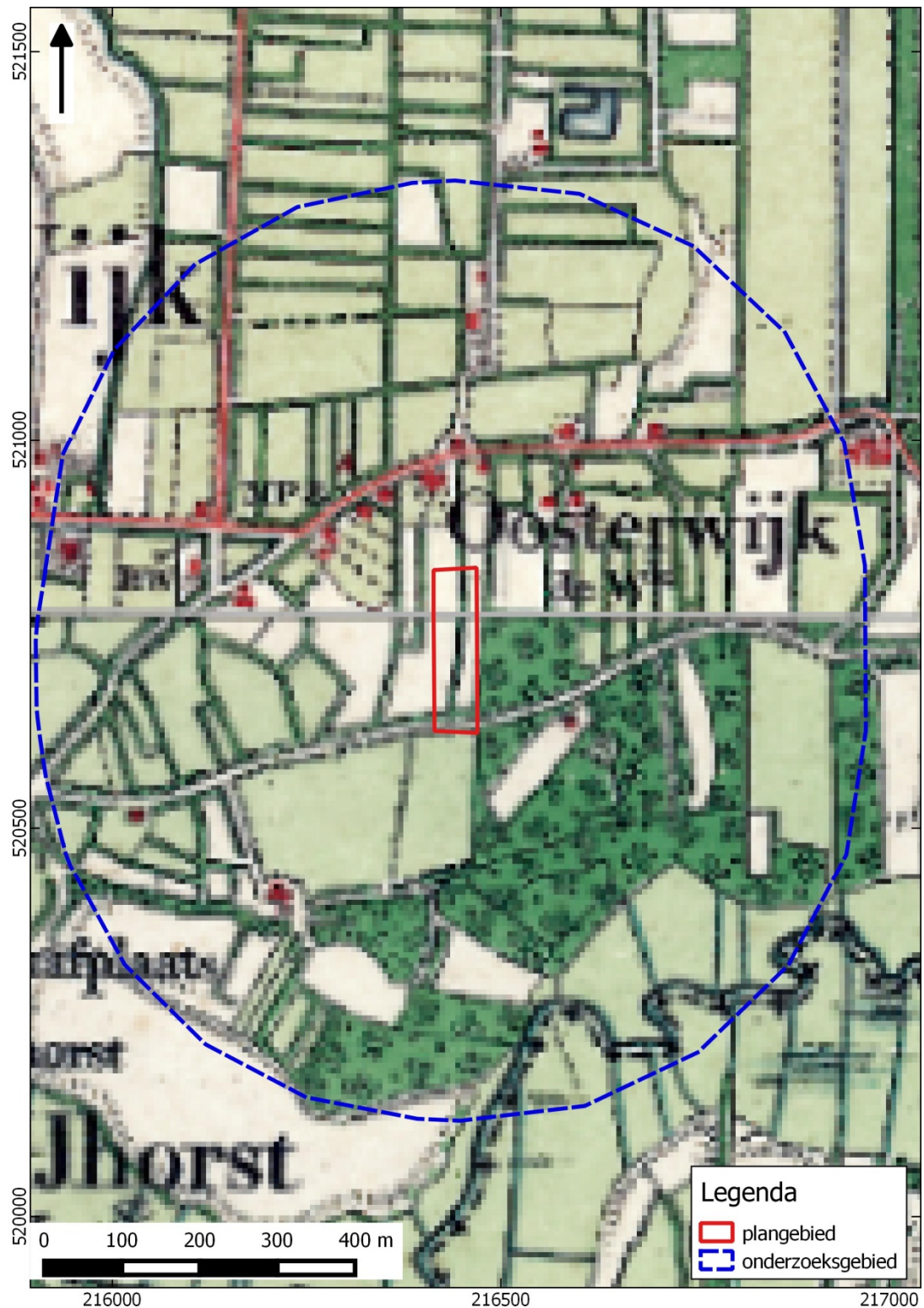
Op oude kaarten is het plangebied steeds in gebruik als akker (zie onderstaande afbeeldingen). De eerste kadastrale kaart (zie onderstaande afbeelding) geeft ons de meest oorspronkelijke, nu nog toegankelijke verkaveling.

Afbeelding 7. Uitsnede uit de eerste kadastrale kaart van omstreeks 1832. De locatie van het plangebied is roodomlijnd. Lichtbruin: akker; lichtgroen: weiland; groen: hooiland; donkergroen: hakhout. Grijs en rood: erf met bebouwing. Bron: hisgis.nl

Er is hier niet, zoals vaak elders in Drenthe, sprake van een groot escomplex. Veeleer lijkt het te gaan om een kamponginning (een kleinschalige ontginning, behorende bij één boerderij). De verkavelingen lijken te grenzen aan – en niet te worden doorsneden door – de Haalweidigerweg, hetgeen zou betekenen dat de verkaveling niet ouder is dan de weg.

Onderstaande afbeelding toont de situatie rond 1900.

Afbeelding 8 Uitsnede uit de Bonnebladen (omstreeks 1900). Bron: RCE

Ten opzichte van 1832 is het een en ander veranderd. Het meest opvallend is het bosperceel direct ten oosten van het plangebied, dat voorheen nog akkerland was. Een restant van dit bos wordt nu nog gevormd door een boomsingel even ten oosten van het plangebied.

Het perceel aan de zuidkant van de Haalweidigerweg was rond 1832 in gebruik als akker en in het begin van de vorige eeuw als grasland.

Zonder goede (dringende) redenen werd bouwland niet zomaar opgegeven. Meestal werd bos aangeplant om zandverstuiving tegen te gaan: dat speelde echter met name op gronden waar plaggen gestoken werden ten behoeve van de es. Op de bodemkaart, de geomorfologische kaart en het AHN zijn geen aanwijzingen voor stuifzandgebieden in dit gebied te vinden. De reden dat bouwland werd opgegeven moet waarschijnlijk gezocht worden in de waterhuishouding. Wellicht dat men meer en meer te kampen had met een te hoog grondwaterpeil, waardoor uiteindelijk de minst geschikte bouwlanden werden opgegeven. Uit oude kaarten uit de afgelopen eeuw blijkt dat rond 1950 ook het plangebied was omgevormd tot grasland (bron: topotijdreis.nl).

HOOFDSTUK 3 CONCLUSIE

De conclusie wordt gegeven aan de hand van de beantwoording van de onderzoeksvragen uit paragraaf 1.5.

➤ *Wat is de fysisch-geografische situatie van het gebied?*

Het plangebied ligt in een zone met dekzandwelingen. Voor zover bekend heeft in het gebied in de loop van het Holoceen geen veengroei plaatsgevonden, al bereikte het veen vanuit de zuidelijk gelegen Reest wel tot nabij het plangebied. Bodemkundig ligt het gebied grotendeels in een zone met enkeerdgronden. In het zuiden grenst het gebied aan zwak-matig lemige gooreerdgronden en het meest noordelijke deel ligt in een zone met sterk lemige veldpodzolen.

➤ *Hoe is de bodemopbouw in het plangebied en in welke mate is deze nog intact? Wat is de invloed van de geomorfologische en bodemkundige aspecten van het plangebied op bewoning en gebruik in het verleden?*

In het grootste deel van het plangebied bestaat de top waarschijnlijk uit een plaggendek met een dikte van ongeveer 50-80 cm. Mogelijk zijn er minimaal twee verschillende fasen in het dek waar te nemen. Onder het plaggendek bevindt zich een laag van ongeveer 10-20 cm dik. Mogelijk is dit een oude akkerlaag, maar het is evengoed mogelijk dat het hier gaat om de eerste ontginningsfase van het plaggendek. Onder de cultuurlagen zijn resten van bodemvorming (minimaal een B- en BC-horizont) te verwachten, al zal in veel gevallen het cultuurdek direct op een C-horizont rusten. De C-horizont kan in de meeste gevallen binnen 100 cm –mv verwacht worden.

➤ *Welke bekende archeologische waarden (complextype, archeologische periode) bevinden zich in het plan- en onderzoeksgebied?*

In het plangebied zijn geen waarnemingen geregistreerd. Enkele tientallen meters ten westen van het plangebied zijn tijdens gravend onderzoek resten uit de nieuwe tijd aangetroffen (waarneming 436291). Het betreft voornamelijk aardewerk en de bodem van een waterput. Een boerderijplattegrond is niet aangetroffen.

Op basis van historische gegevens werd deze wel verwacht, maar de bodem in het betreffende deel was tot op grote diepte verstoord. Wellicht heeft het ontbreken van een

boerderijplattegrond er deels mee te maken dat vanaf de 14^e eeuw boerderijen op een andere wijze werden gebouwd. De fundering vond plaats op stiepen of veldkeien in plaats van paalgaten met staanders. Deze nieuwe bouwwijze is archeologisch gezien moeilijk te traceren; in tegenstelling tot ingegraven palen laat een fundering op stiepen of veldkeien nauwelijks goed waarneembare grondsporen na.

Het aangetroffen aardewerk en de schaarse grondsporen staan waarschijnlijk in verband met deze boerderij. Voor het overige zijn binnen het onderzoeksgebied geen bekende archeologische waarden geregistreerd.

➤ *Wat is bekend over het historisch gebruik van het plangebied in het verleden?*

In historische tijden (vanaf circa 1832) is het terrein steeds in gebruik geweest als bouwland. Het aanvankelijke akkercomplex is echter sindsdien wel in omvang afgenomen ten gunste van grasland en boomaanplant. Vermoedelijk hangt dit samen met lage akkeropbrengsten in het verleden, waardoor men zich genoodzaakt zag een andere bestemming voor de betreffende percelen te zoeken. Het plangebied is rond 1950 omgevormd tot grasland.

HOOFDSTUK 4 VERWACHTINGSMODEL

In dit hoofdstuk wordt een gespecificeerde verwachting voor het gebied gegeven op basis van de laatste onderzoeksvraag in par. 1.5.

- *Wat is de specifieke verwachting van het plangebied ten aanzien van archeologische waarden? (complextype, diepteligging, periode en kenmerken)?*

De ouderdom van het plaggendek lijkt in de nieuwe tijd te liggen, vermoedelijk in de 17^e eeuw. Onder het plaggendek zijn vermoedelijk sporen van de ontginning te vinden, al kan het ook gaan om een oude akkerlaag (dat wil zeggen, van vóór de 17^e eeuw). Op basis van Spek (2004:pp. 820-821) gaat het echter waarschijnlijk om postmiddeleeuwse ontginningen (type B). Dit zijn doorgaans ontginningen in de jongeren (meestal post-middeleeuwse) delen van essen. De laag onder het plaggendek moet worden gezien als een menglaag, die feitelijk als ontginningslaag kan worden beschouwd.

Het naburige archeologische onderzoek en de bodemkundige situatie geven weinig aanleiding oudere (middeleeuwse) akkerlagen te verwachten. Het terrein is waarschijnlijk pas in ontginning genomen op het moment dat meer geschikte locaties al in gebruik waren. Het gaat dan waarschijnlijk om een late stichting (15^e of 16^e eeuw, of mogelijk pas in de 17^e eeuw) van een boerderij in de perifere zone van een oudere buurschap. Het gegeven dat delen van het akkercomplex later werden opgegeven wijst erop dat deze minder geschikt waren voor akkerbouw, vermoedelijk door een relatief hoge bodemvochtigheid. De Dorpsstraat en de Haalweidigerweg hebben hun oorsprong mogelijk in de late middeleeuwen. De ligging van deze wegen heeft zich in de afgelopen eeuwen weinig veranderd, maar in het zuidelijk deel van het plangebied kunnen mogelijk nog voorgangers (karrensporen) of afval worden verwacht. Deze zijn door middel van booronderzoek bijna niet op te sporen.

Oudere resten (vanaf het laat-paleolithicum – vroege middeleeuwen) kunnen ook voorkomen, maar ook hier is de verwachting niet hoog: resten uit de periode van de jagers/verzamelaar zijn met name op kleine dekzandopduikingen nabij De Reest of nabije veengebieden te verwachten. Op het AHN is wel een zogenaamde gradiëntzone (een hooggelegen zone grenzend aan een lager gelegen zone) te zien op de zuidelijke grens van het plangebied, maar het hoogteverschil wordt hier waarschijnlijk vooral veroorzaakt door het aanwezige plaggendek.

Bewoning vanaf het neolithicum – vroege middeleeuwen is waarschijnlijk eerder bij de (hogere en beter ontwaterde) dekzandopduikingen nabij het plangebied te verwachten, al

kan het natuurlijk niet worden uitgesloten dat resten uit deze perioden ook in het plangebied voorkomen.

Onderstaande tabel geeft in het kort de archeologische verwachting weer:

PERIODE	COMPLEXTYPE	DIEPTELIGGING	KENMERKEN
nieuwe tijd	akker/tuin	50-100 cm –mv, onder het plaggendek	greppels, kuilen
late middeleeuwen	weg	50-100 cm -mv, onder het plaggendek	karrensporen (in het meest zuidelijke deel), afval (<i>off-site</i>)
vroege middeleeuwen - neolithicum	nederzetting	60-100 cm -mv, onder plaggendek en ontginningslaag. Mobilia zijn ook in de ontginningslaag en de onderzijde van het plaggendek te verwachten	(paal)kuilen, sporen van erfinrichting, aardewerk, bewerkt steen, verbrande leem e.d.
laat- paleolithicum – vroeg- neolithicum	extractiekamp	60-100 cm –mv, onder plaggendek en ontginningslaag. Mobilia zijn ook in de ontginningslaag en de onderzijde van het plaggendek te verwachten.	vuursteen- en houtskoolconcentraties, ondiepe haardkuilen

Tabel 2. Gespecificeerde archeologische verwachting. Rood: hoge verwachting; geel: lage verwachting.

HOOFDSTUK 5 VELDONDERZOEK

5.1 BESCHRIJVING ONDERZOEKSMETHODIEK

Het veldonderzoek had tot doel om meer inzicht te verkrijgen in de fysische situatie in het plangebied. Het diende de in het plangebied aanwezige bodems, de mate van verstoring en de aanwezigheid van potentiële archeologische niveaus in kaart te brengen. Aan de hand daarvan kan er voor het plangebied een gespecificeerd verwachtingsmodel worden opgesteld dat gedetailleerder en nauwkeuriger is dan een verwachtingsmodel dat louter gebaseerd is op bronnen en globalere bodem- en geomorfologische kaarten.

Het veldonderzoek bestond uit het zetten van verkennende boringen in een dichtheid van gemiddeld 10 boringen per ha. De boringen zijn gezet in twee verspringende raaien. Maximaal is tot een diepte van 120 cm –mv geboord.

De boringen zijn ingemeten met GPS met een nauwkeurigheid van 2 m. en uitgevoerd met een Edelmanboor met een diameter van 7 cm. Relevante lagen van de boorkernen zijn gezeefd over een maaswijdte van 4 mm. De boorkernen zijn visueel geïnspecteerd op het voorkomen van archeologische indicatoren. Het bodemprofiel is beschreven volgens de norm NEN 5104 en ASB. De NAP-maaiveldhoogtes van de boringen zijn bepaald aan de hand van het AHN. De profielbeschrijvingen zijn uitgewerkt in het programma Boorstaten!⁴ en opgenomen in bijlage 11. De boorpuntenkaart met de posities van de boringen is opgenomen in bijlage 10.

5.2 RESULTATEN; LITHOLOGIE, LITHOGENESE EN BODEMONTWIKKELING

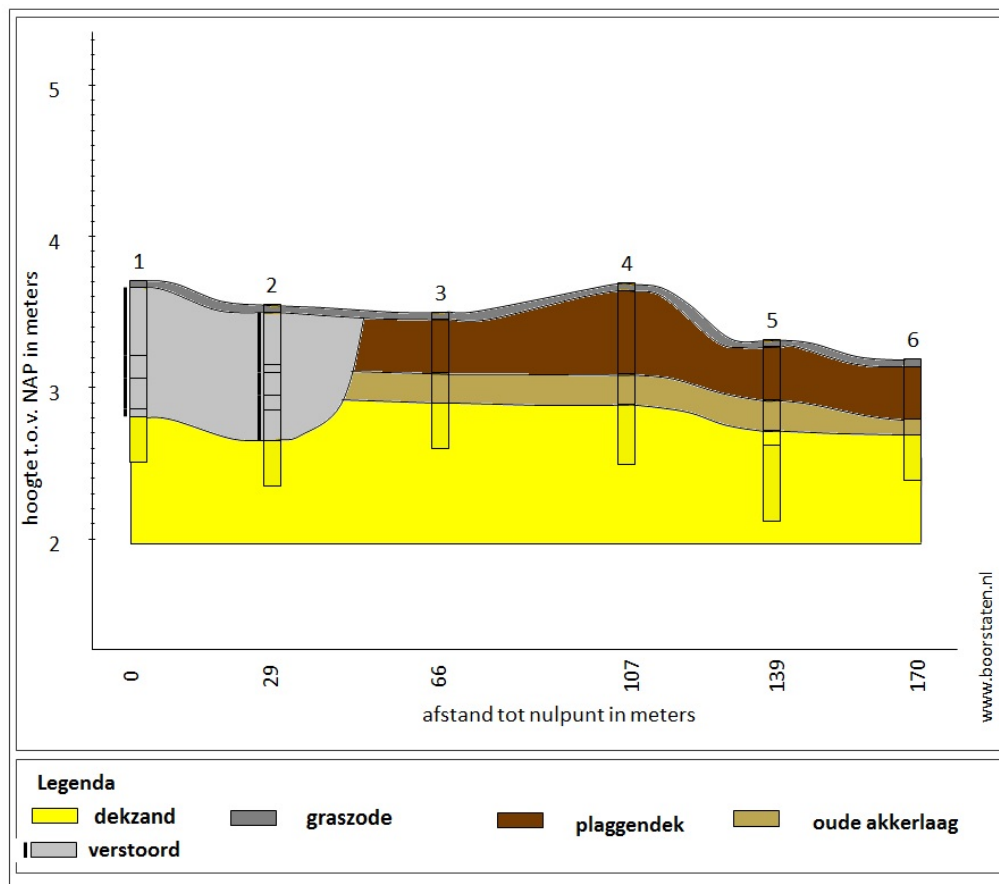
In de meeste boringen is een plaggendek aangetroffen, bestaande uit zwak siltig, matig fijn en zwak humeus zand. Het plaggendek is donkergrijs van kleur en heeft een gemiddelde dikte van ongeveer 50 cm. In de westelijke raai (boringen 1 t/m 6) ligt het plaggendek meestal op een vlekkerige laag van zwak siltig matig fijn zand. Deze laag is meestal grijsbruin of bruingrijs van kleur, vaak doorworteld en heeft een dikte van 10 – 20 cm. Deze laag wordt geïnterpreteerd als een ontginningslaag. Deze laag ligt meestal scherp begrensd op de C-horizont. De C-horizont bestaat uit zwak siltig, matig fijn zand, lichtgeel van kleur (dekzand).

⁴ <https://www.boorstaten.nl/>

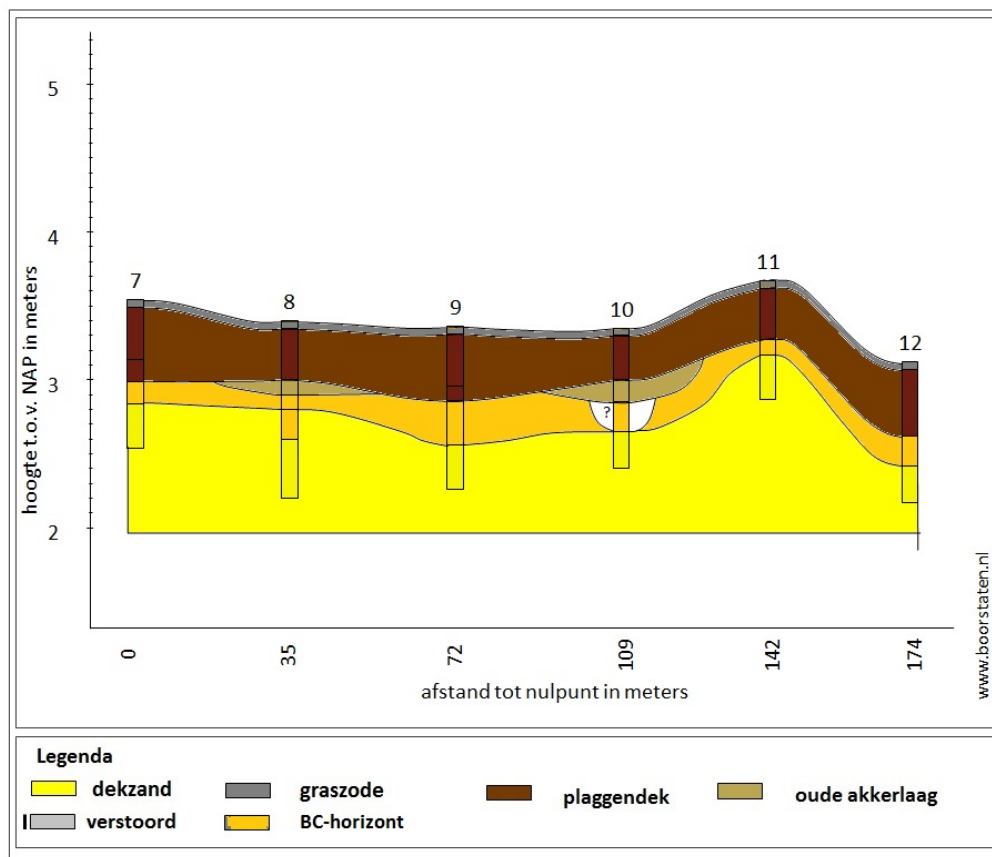
In de oostelijke raai (boringen 7 t/m 12) is de ontginningslaag onder het plaggendek alleen aangetroffen in boring 8 en 10. De C-horizont lijkt hier vooraf te worden gegaan door een BC-horizont. Deze is meestal donkergeel of beigegeel, en meestal wat gevlekt. De vlekkerigheid maakt het vaak lastig de ontginningslaag te onderscheiden van de BC-horizont. In een aantal boringen (boringen 5 en 8) is ook de top van de C-horizont ietwat verrommeld (aangetast door bioturbatie).

In boringen 1 en 2 is een dik verstoord pakket aangetroffen, dat op een diepte van ongeveer 1 m –mv scherp overgaat in de C-horizont.

Onderstaande afbeeldingen tonen de raaiprofilen van boringen 1 t/m 6 (afbeelding 9) en 7 t/m 12.

Afbeelding 9. Raaiprofiel boringen 1 t/m 6.

Afbeelding 10. Raaiprofiel boringen 7 t/m 12.

5.3 RESULTATEN ARCHEOLOGIE

In de ontginningslaag in boring 5 (op een diepte van ongeveer 45 cm) zijn enkele brokjes houtskool aangetroffen. In het plaggendek van boring 12 is tussen 5 en 50 cm –mv een fragmentje (industriële) baksteen gezien. In boring 10 is onder de ontginningslaag mogelijk een spoor aangeboord, wellicht een greppeltje. Echter, ook hier is sprake van een rommelige laag, waardoor het moeilijk is een accurate interpretatie aan deze laag te koppelen.

HOOFDSTUK 6 CONCLUSIE

Uit het booronderzoek kan worden geconcludeerd dat het verwachtingsmodel grotendeels juist is. Het onderzochte terrein bevat een plaggendek en daaronder een vlekkerige laag die hetzij een oude ontginningslaag betreft, hetzij een ontginningslaag voor het plaggendek vormt. De bodemopbouw van onderzochte gebied is daarmee vergelijkbaar met het eerder door middel van boringen en proefsleuven onderzochte aangrenzende terrein.

Vermoedelijk is het aangetroffen plaggendek eveneens ontstaan vanaf de 17^e eeuw en moet de ontginningslaag in de periode daarvoor gedateerd worden. De verstoringen in de lagen onder het plaggendek maken het lastig deze te interpreteren.

De raaiprofielen tonen een tamelijk vlak dekzandoppervlak. Alleen in boring 11 is sprake van een kleine dekzandopduiking (het dekzand in boring 11 ligt ongeveer 0,3 - 0,6 m hoger dan in de omringende boringen 6, 10 en 12).

Het proefsleuvenonderzoek in het aangrenzende perceel heeft niet geleid tot relevante archeologische resultaten. Deel van de aanleiding tot het eerder uitgevoerde proefsleuvenonderzoek vormde de aanwezigheid van een historische boerderij. Daarvan zijn –doordat het bodemprofiel op de betreffende locatie – tot grote diepte verstoord was, geen relevante sporen gevonden. De verwachting is, dat het huidige plangebied ook geen archeologisch relevante sporen zal opleveren, afgezien van bijvoorbeeld sporen van ontginning. In het plangebied zijn geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van historische bebouwing.

HOOFDSTUK

7

SELECTIEADVIES

De geplande werkzaamheden zullen tot in de onverstoorte C-horizont reiken. Op basis van het uitgevoerde booronderzoek is de kans klein dat het plangebied archeologische sporen bevat, afgezien van eventuele ontginningsgreppeltjes en dergelijke uit de nieuwe tijd. Daarbij dient er rekening mee gehouden te worden dat sporen in de laag direct onder het plaggende waarschijnlijk verstoord zijn als gevolg van bioturbatie.

Het archeologisch belang van ontginningssporen uit de nieuwe tijd in dit gebied is niet hoog. Om deze reden adviseren we geen vervolgonderzoek uit te voeren en het plangebied vrij te geven. De implementatie van dit advies is in handen van de gemeente De Wolden, hierin vertegenwoordigd door de heer J. Schat en de archeologisch adviseur van de gemeente, mevr. M. Montforts.

literatuur

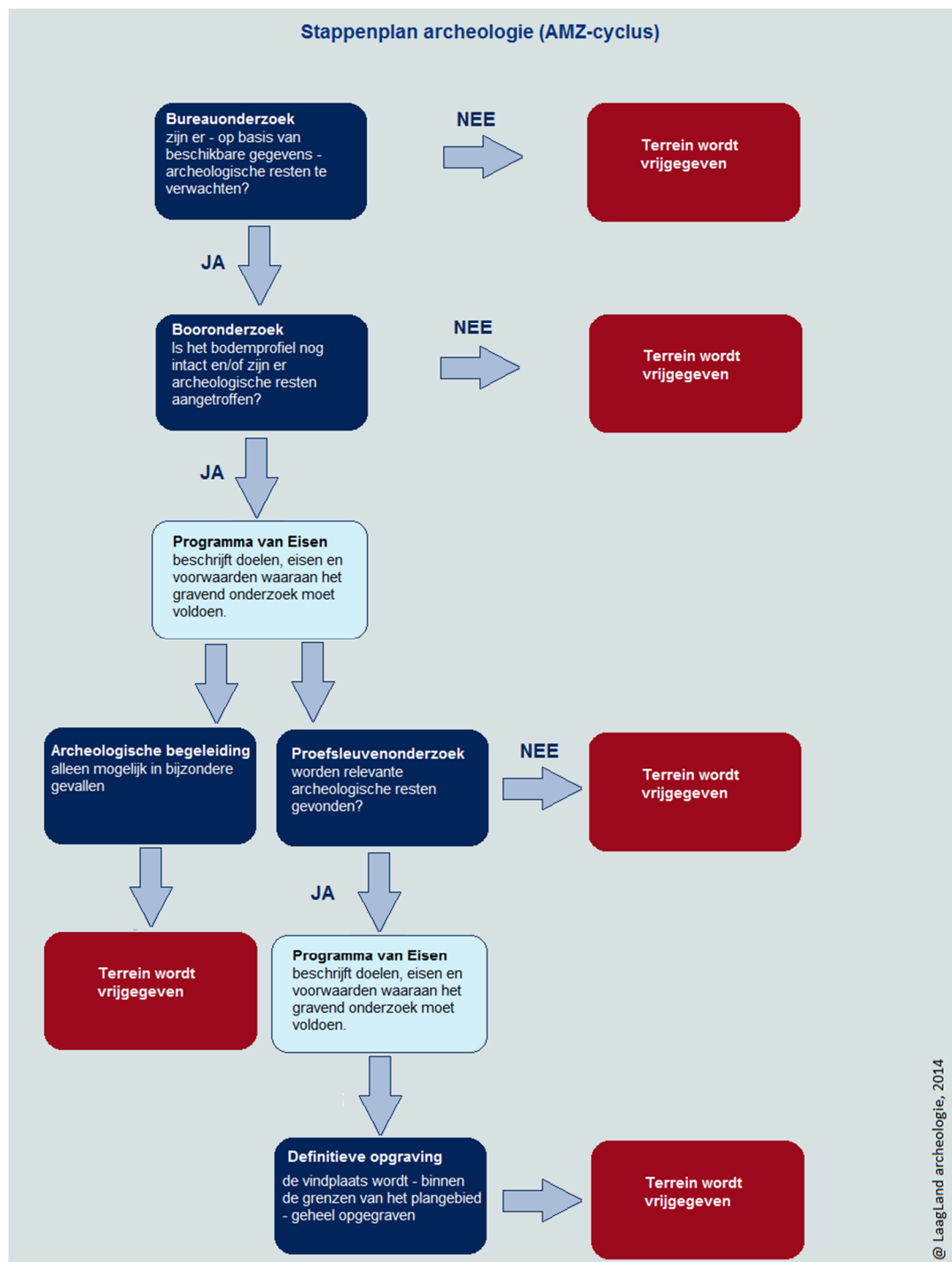
- *Berendsen, H.J.A., 2005 (1997). Landschappelijk Nederland. De fysisch geografische regio's. Assen.*
- *Berendsen, H.J.A., 2008. De vorming van het land. Assen.*
- *Bergsma, G.M.A., 2013. Een archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven (IVO-p) op plangebied Dunningen te De Wijk, gemeente De Wolden (D). ARC-rapporten 2013-26. Groningen*
- *Bosch, J.H.A., 2008. Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 1.1. Op basis van de Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 5.2. Deltares-rapport 2008-U-R0881/A.*
- *Holl, J., 2012. Plangebied woonwijk Dunningen, fase 3 te De Wijk, gemeente De Wolden; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en verkennend veldonderzoek. RAAP-notitie 4279. Weesp*
- *Mulder, E.F.J. de., 2003. De ondergrond van Nederland. Groningen.*
- *Nederlands Normalisatie-instituut, 1989. Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters, Nederlands Normalisatie-instituut Delft.*
- *Vos, P. & S. de Vries 2013: 2^e generatie palaeogeografische kaarten van Nederland (versie 2.0). Deltares, Utrecht. Op 15 mei 2015 gedownload van www.archeologieinnederland.nl.*

Archeologische databases/internetbronnen

- *ArchisIII*
- *www.boorstaten.nl*
- *www.topotijdreis.nl*
- *www.hisgis.nl*

BIJLAGE 1 AMZ-CYCLUS

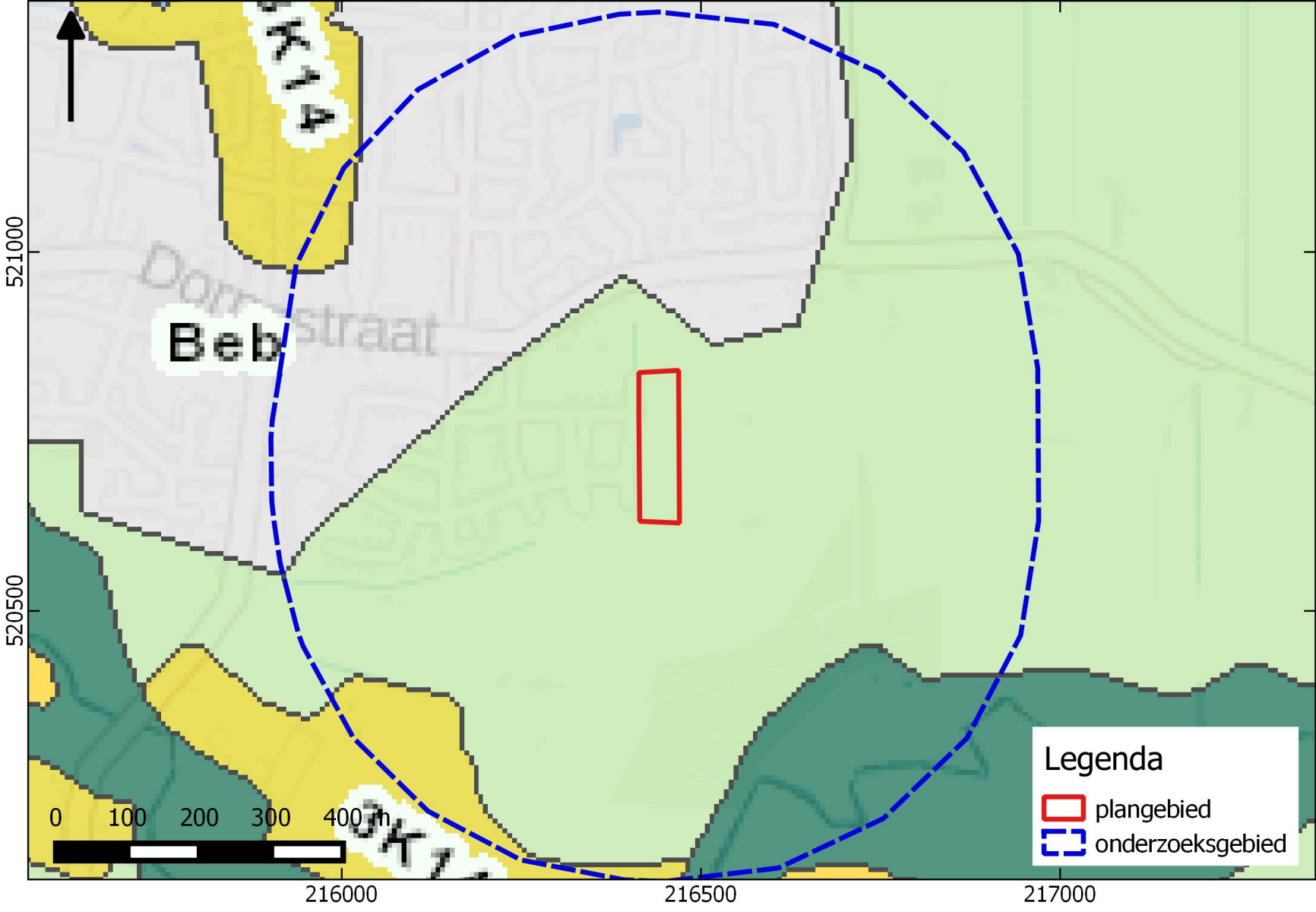
BIJLAGE 2 ARCHEOLOGISCHE PERIODEN

Archeologische perioden		Datering
Nieuwe tijd	C	1795
	B	1650
	A	1500
Middeleeuwen	Laat	1250
	Vol	1050
	vroeg	Ottoons
		Karolingisch
		Merovingisch
Romeinse tijd	Laat	270
	Midden	70 na Chr.
	Vroeg	15 voor Chr.
Prehistorie	Ijzertijd	Laat
		250
		Midden
	Bronstijd	500
		Vroeg
		800
	Neolithicum	Laat
		1100
		Midden
	Mesolithicum	1800
		Vroeg
		2000
	Paleolithicum	Laat
		2850
		Midden
		4200
		Vroeg
		4900/5300
		Laat
		6450
		Midden
		8640
		Vroeg
		9700
		Jong
		35.000
		Midden
		250.000
		Oud

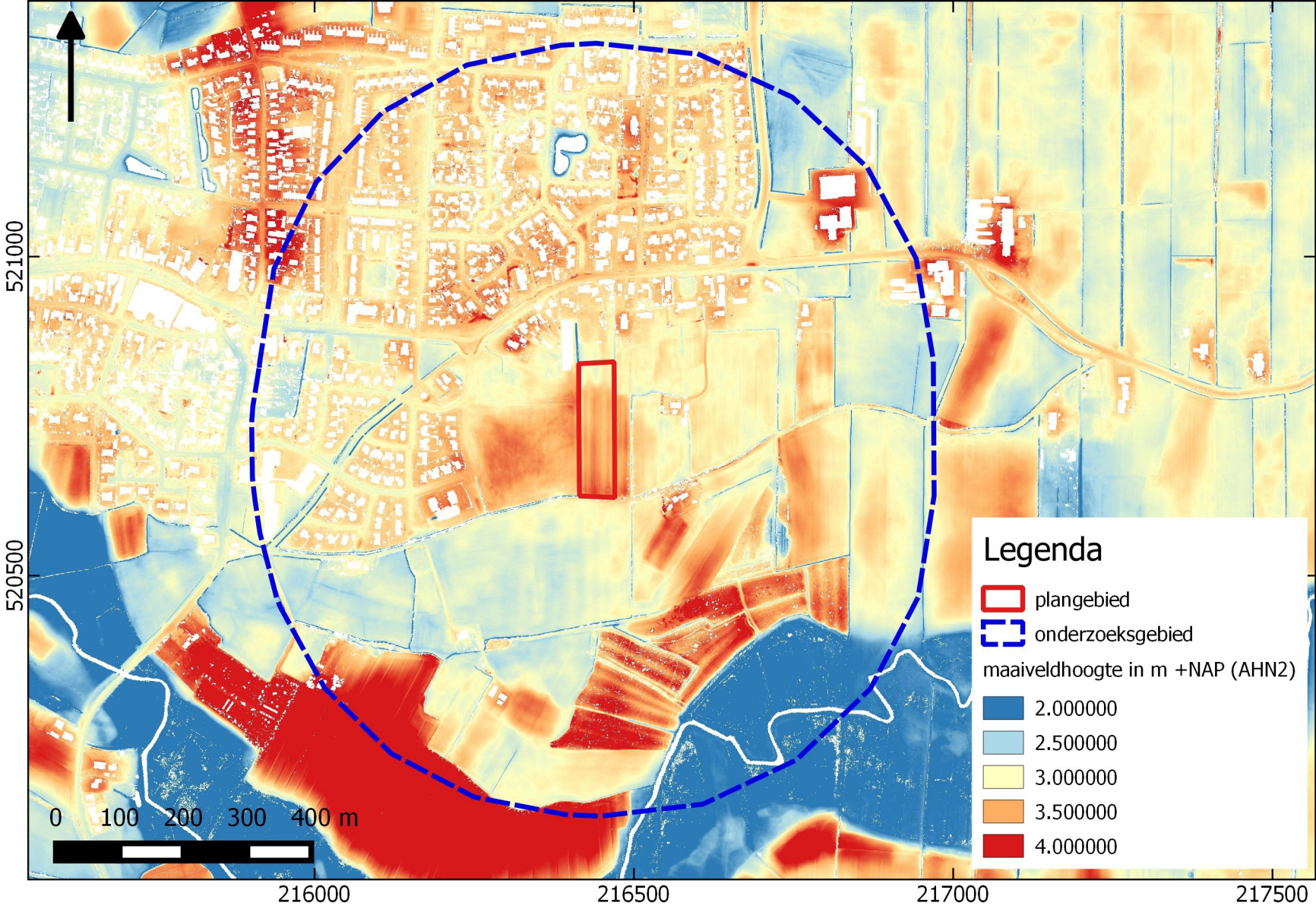

BIJLAGE 3 GEOMORFOLOGISCHE KAART

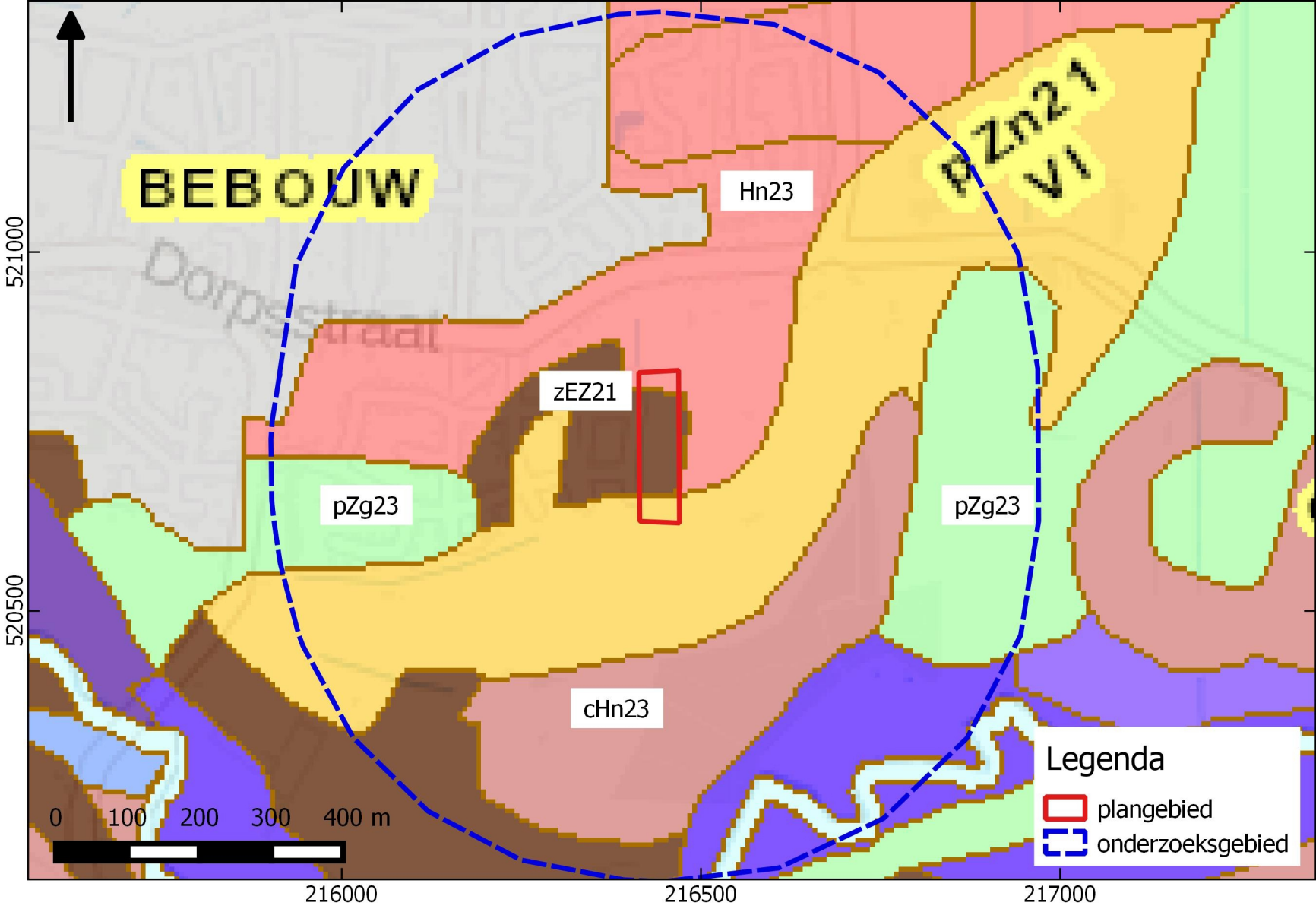

BIJLAGE 4 ACTUEEL HOOGTEBESTAND NEDERLAND

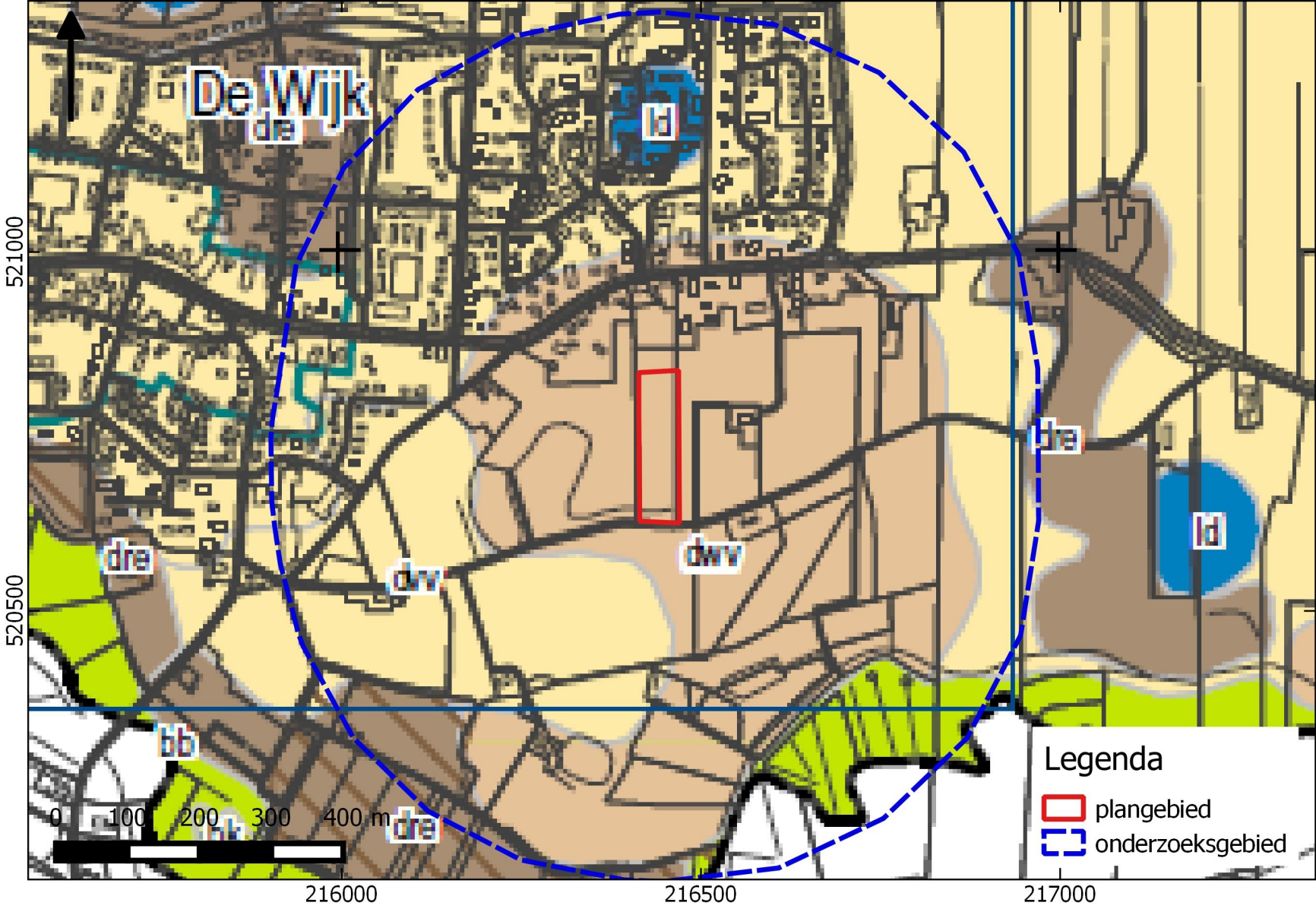

BIJLAGE 5 BODEMKAART

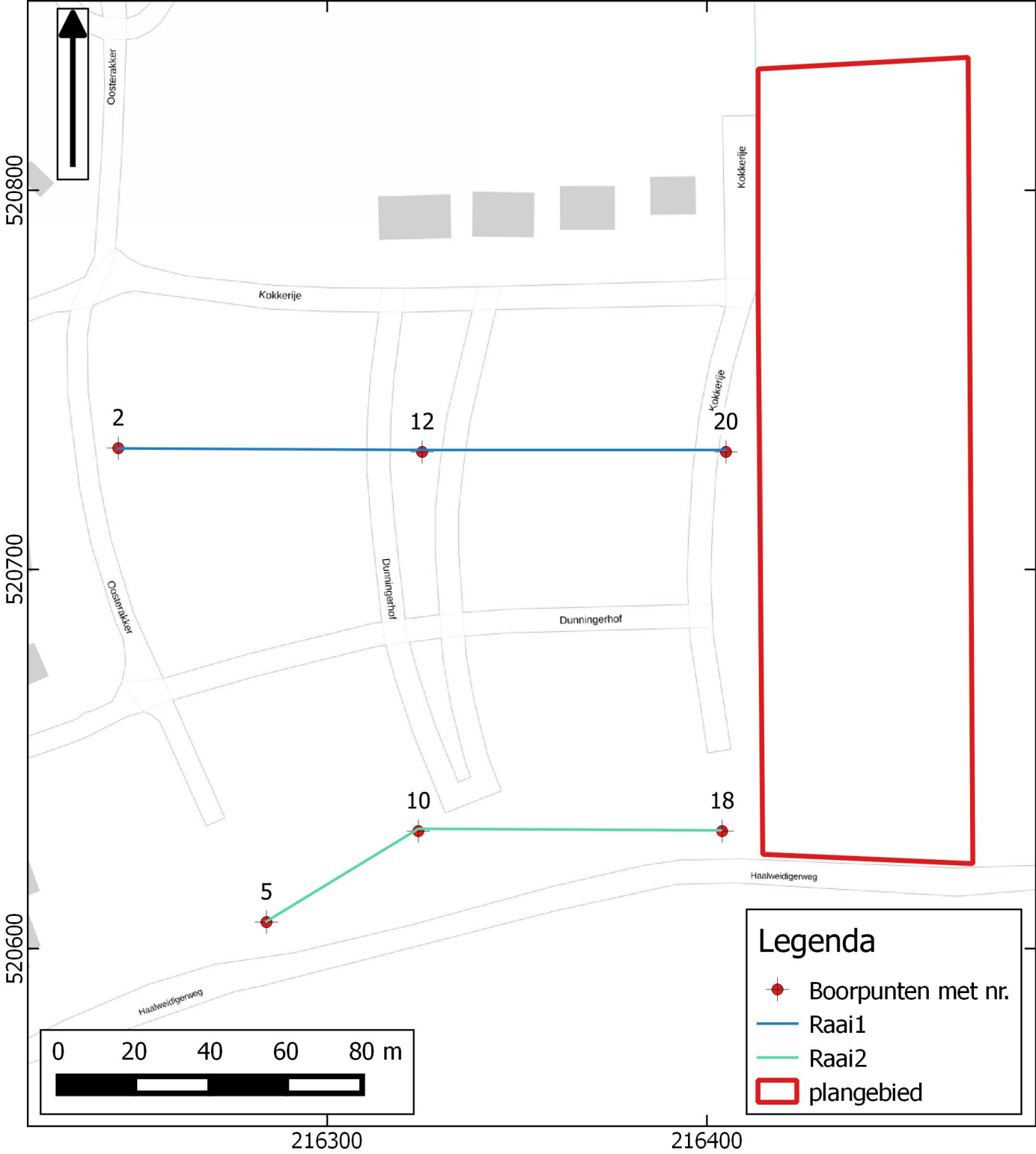

BIJLAGE 6 GEMEENTELIJKE LANDSCHAPSVERWACHTINGSKAART

BIJLAGE 7 BOORPUNTEN RAAIPROFIEL

BIJLAGE 8 WAARNEMINGEN, AMK- TERREINEN EN ONDERZOEKSMELDINGEN

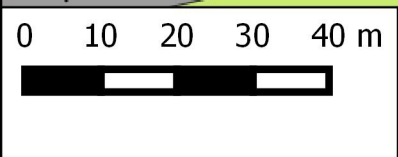
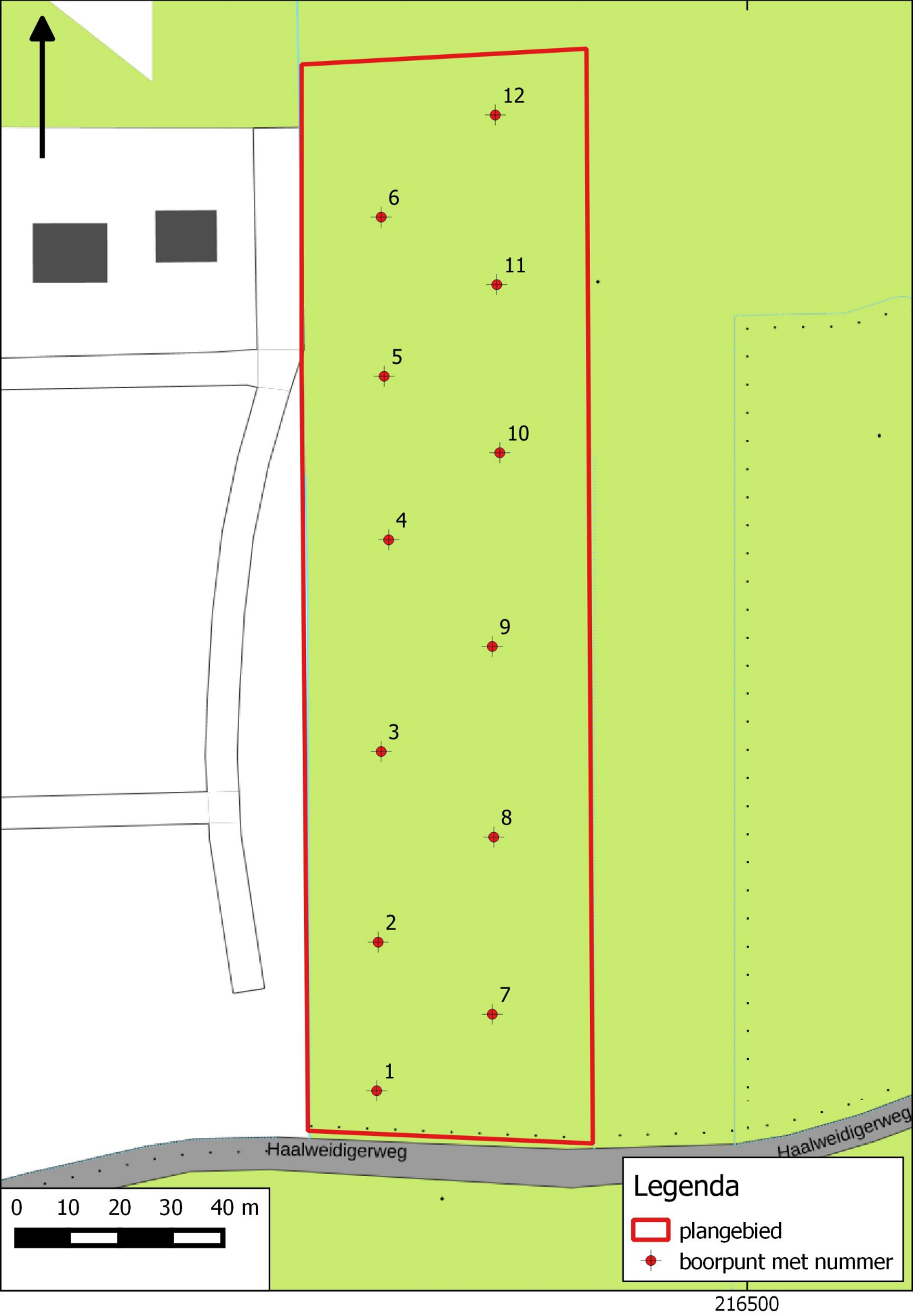

BIJLAGE 9 ONDERZOEKSMELDINGEN

BIJLAGE 10 BOORPUNTENKAART VELDONDERZOEK

Legenda

- plangebied
- boorpunt met nummer

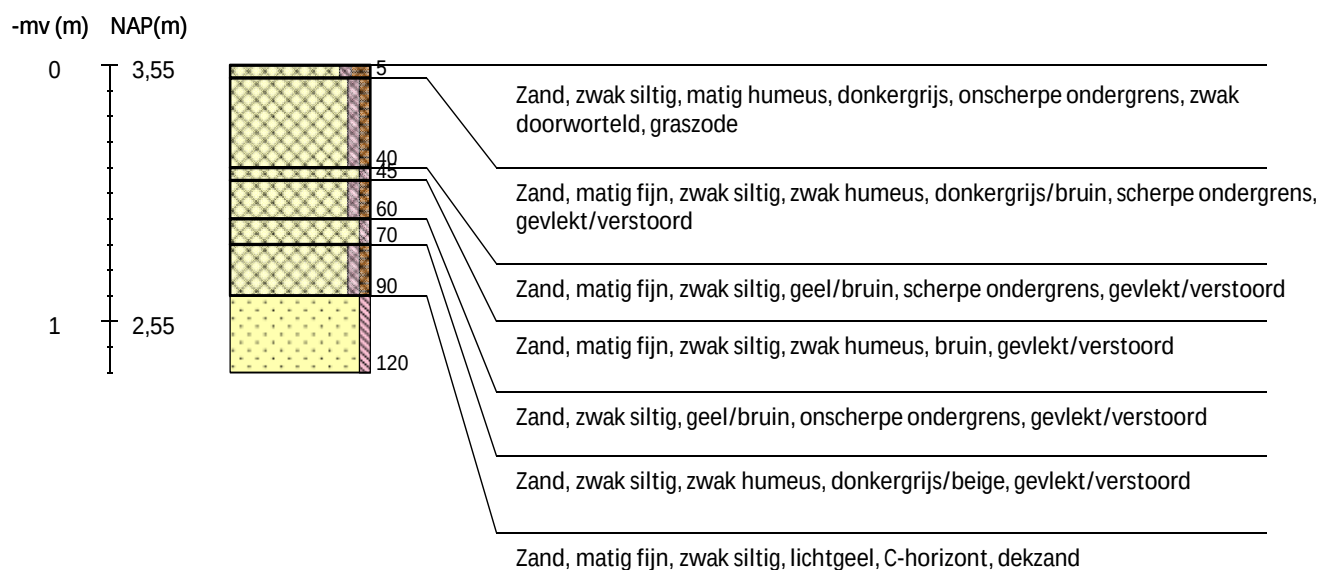
BIJLAGE 11 BOORSTATEN

VELDONDERZOEK

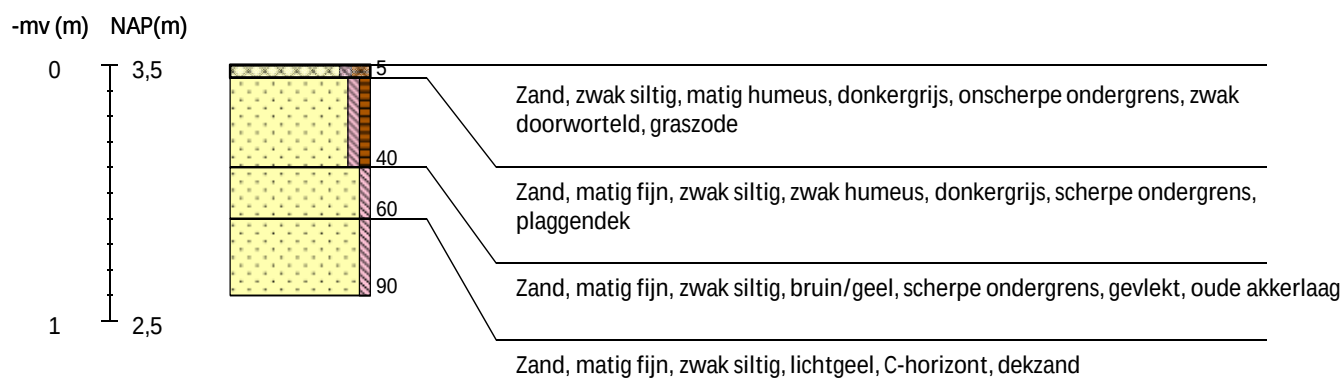
Boring 1 RD-coördinaten: 216428/520632

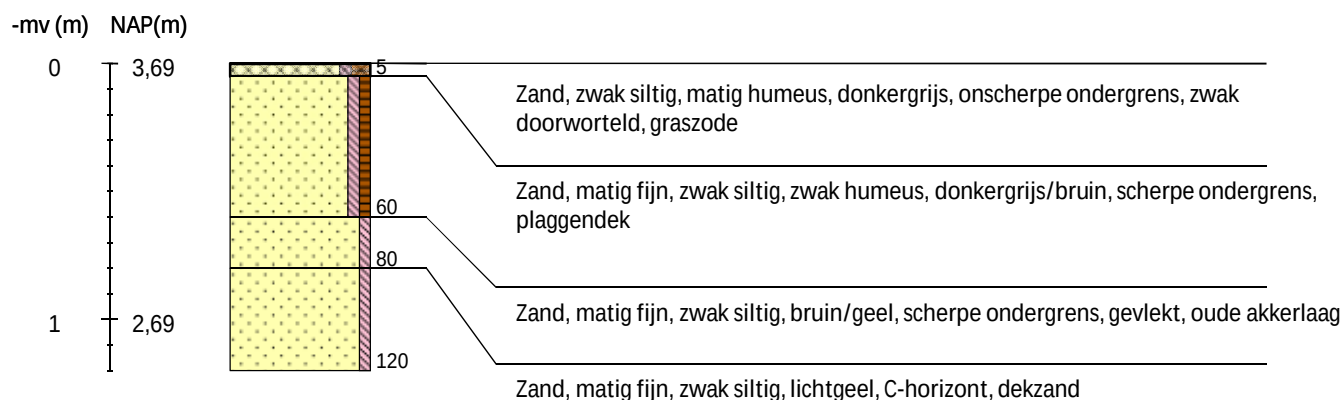
Boring 2 RD-coördinaten: 216429/520661

Boring 3 RD-coördinaten: 216429/520698

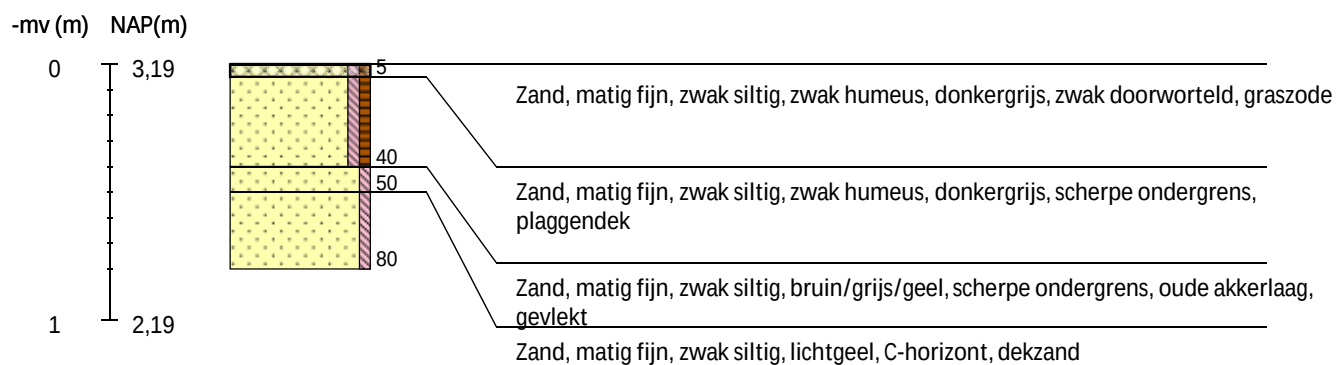
Boring 4 RD-coördinaten: 216431/520739

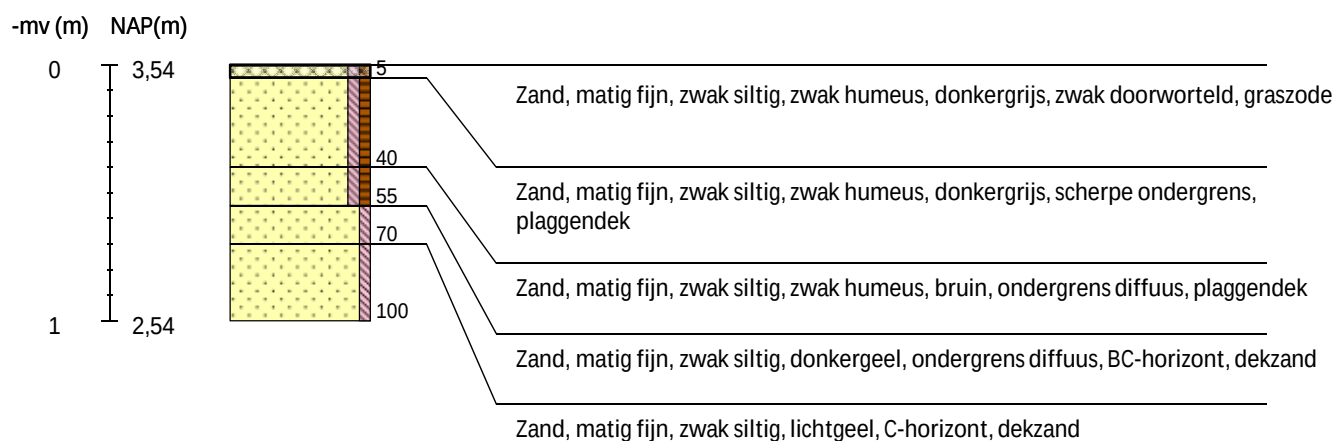
Boring 5 RD-coördinaten: 216430/520771

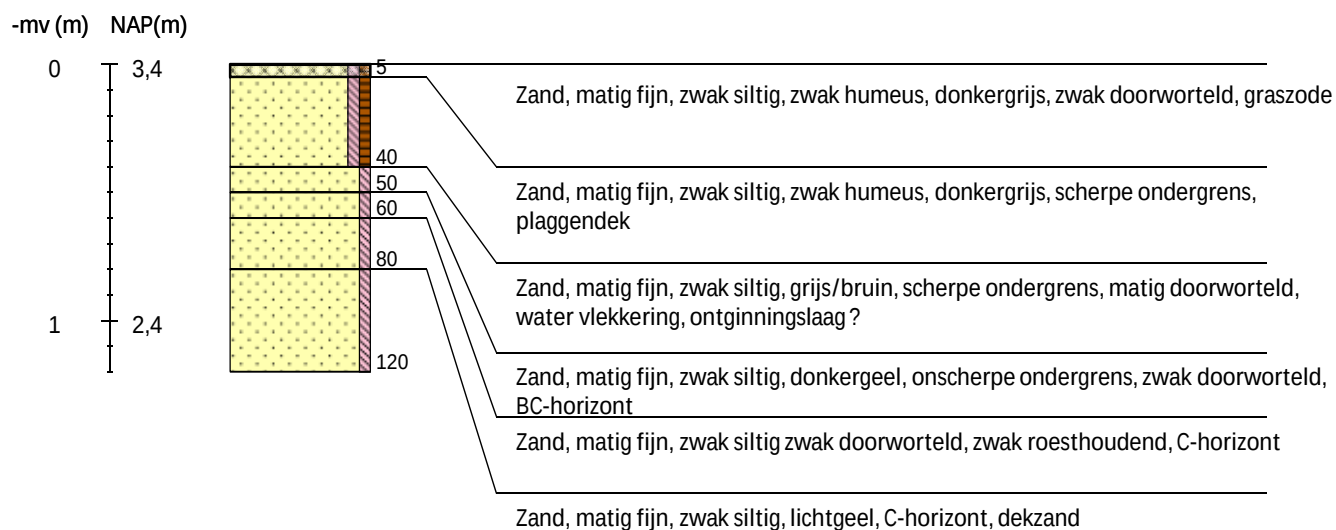
Boring 6 RD-coördinaten: 216429/520802

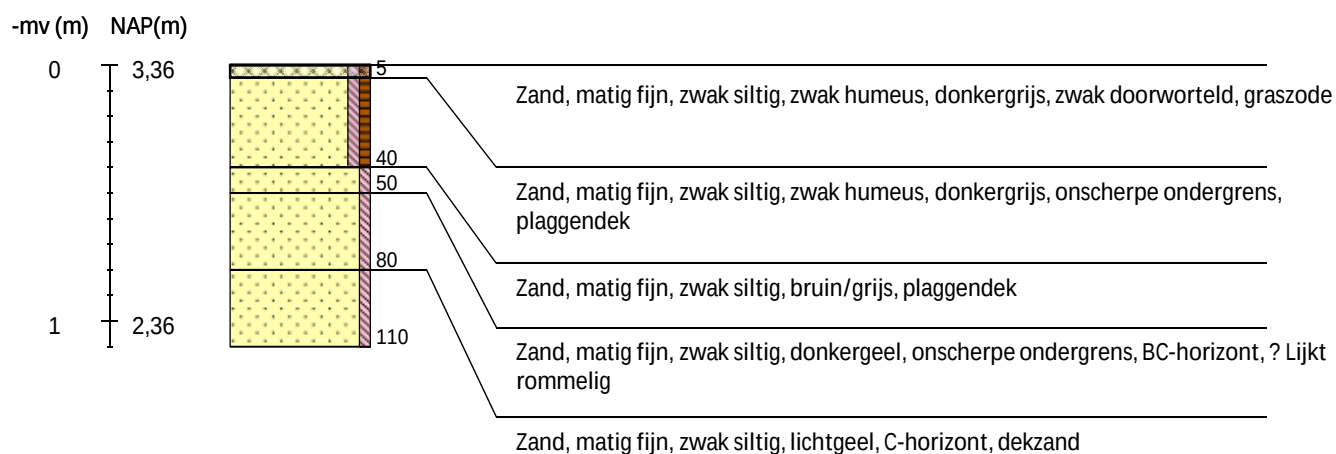
Boring 7 RD-coördinaten: 216450/520647

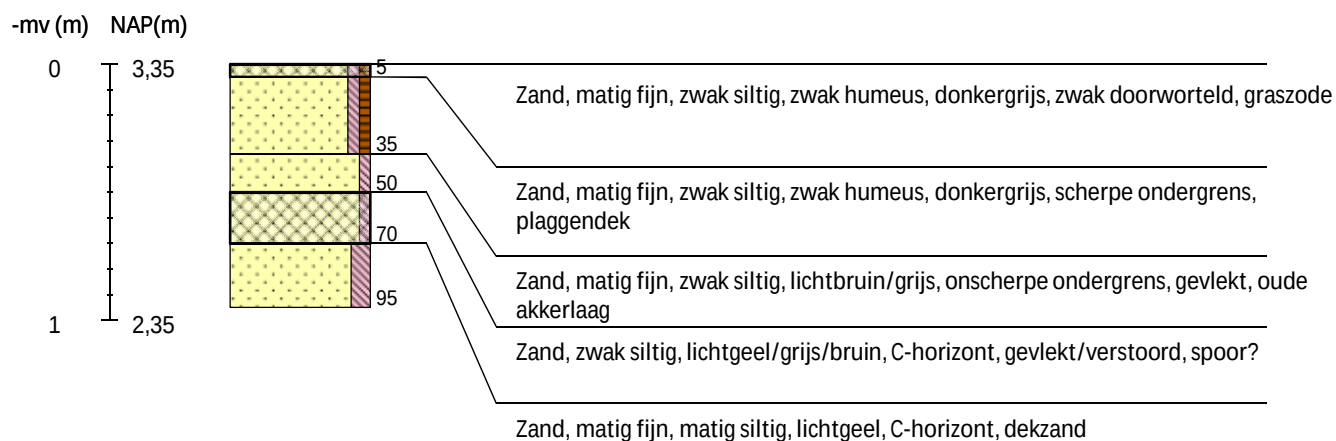
Boring 8 RD-coördinaten: 216451/520682

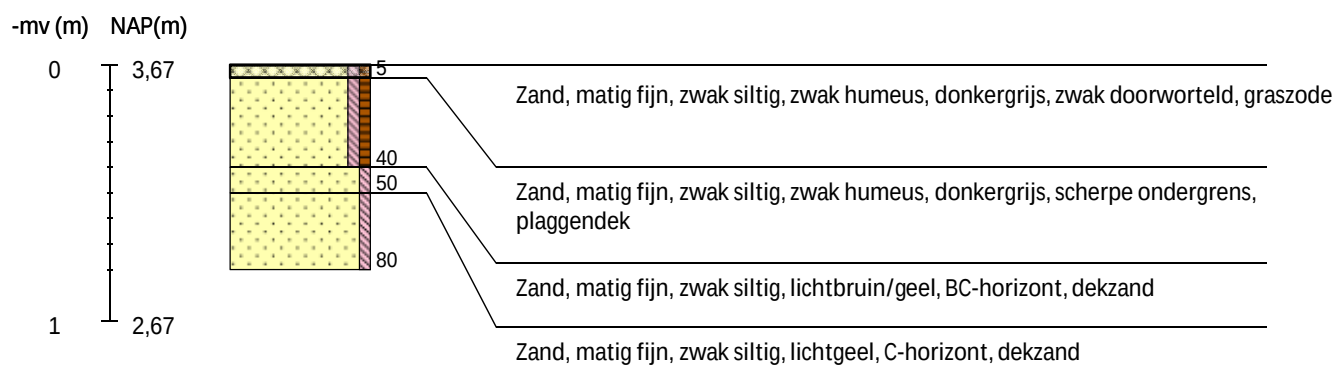
Boring 9 RD-coördinaten: 216451/520719

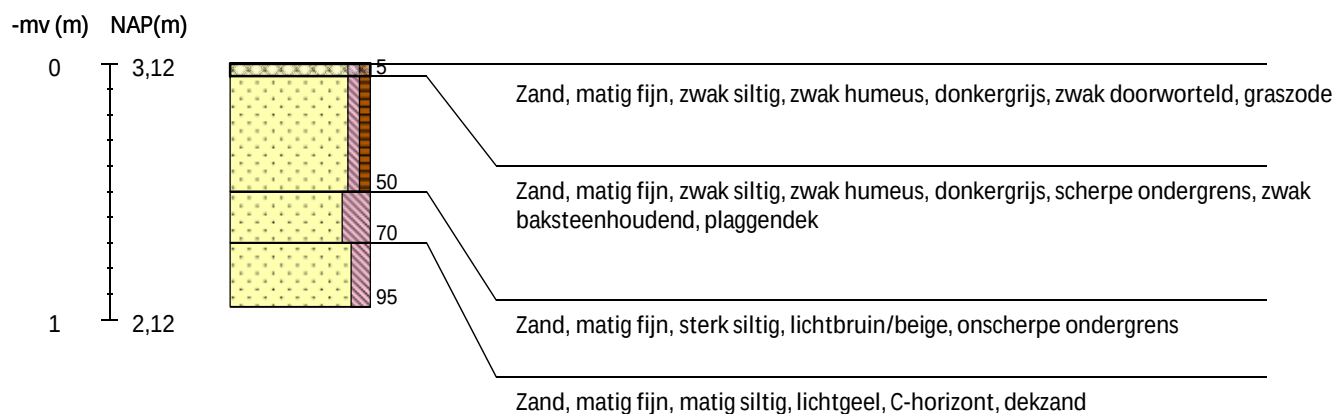
Boring 10 RD-coördinaten: 216452/520756

Boring 11 RD-coördinaten: 216451/520789

Boring 12 RD-coördinaten: 216452/520821

Legenda (conform NEN 5104, boorbeschrijvingsnorm van NITG-TNO en ASB)

Zand Zand, zwak siltig Zand, matig siltig Zand, sterk siltig Zand, uiterst siltig Zand, kleilig	Veen Veen, mineraalarm Veen, zwak kleilig Veen, sterk kleilig Veen, zwak zandig Veen, sterk zandig	Diversen Verharding Water				
Klei Klei, zwak siltig Klei, matig siltig Klei, sterk siltig Klei, uiterst siltig Klei, zwak zandig Klei, matig zandig Klei, sterk zandig	Grind Grind, zwak zandig Grind, matig zandig Grind, sterk zandig Grind, uiterst zandig Grind, siltig	Zandmediaan uiterst fijn < 105 µm zeer fijn 105 - < 150 µm matig fijn 150 - < 210 µm matig grof 210 - < 300 µm zeer grof 300 - < 420 µm uiterst grof 420 - < 2000 µm	Zandsortering goed gesorteerd D₆₀/D₁₀ < 1,8 matig gesorteerd D₆₀/D₁₀ 1,8 < 3 slecht gesorteerd D₆₀/D₁₀ > 3	Kalkgehalte kalkloos geen opbruising kalkarm minder dan 0,5% CaCO₃ kalkrijk circa 0,5 - 1 à 2 % CaCO₃ zichtbare opbruising, 1 à 2% CaCO₃	Begrenzing onderliggende laag scherp overgangsgebied < 0,3 cm onscherp overgangsgebied 0,3 - < 3 cm diffuus overgangsgebied 3 cm - < 10 cm	Inclusies/archeologische indicatoren weinig < 1% matig 1-10% veel > 10%
Leem Leem, zwak zandig Leem, sterk zandig	Overige toevoegingen zwak humeus matig humeus sterk humeus zwak grindig matig grindig sterk grindig verstoorde laag					